

az asszociációs sort a folyóirat szerkesztési elvei megerősítik. Ez nem meglepő, hiszen a szerkesztő maga *Maurice Line*, aki tevékenységével, írásaival és előadásaival nálunk is, mint szerte a világon mindenütt,

tiszteletet és elismerést vívott ki magának. S nem akármilyen csapatot választott maga mellé tanácsadó bizottságként: a listán szereplő nevek a nemzetközi könyvtári élet közismert személyiségeit fedik; különös örömkre szolgál, hogy közöttük van *Rózsa György* neve is.

Mint ahogy a szóban forgó számban is szerepel egy írása: az MTA könyvtárát mint egy integrált információs központot mutatja be. De *Rózsa* cikke mellett ott áll *N. P. Igumnová* a Lenin Könyvtárról (azóta persze megváltozott a neve), *Peter Havard-Williams* és *Guy A. Marcó* (a Gombocz-ösztöndíj alapítójáé) az afrikai könyvtárügy fejlődéséről, valamint *P. E. Westra* és *R. B. Zaaiman* írása a Dél-Afrikai Köztársaság két nemzeti könyvtáráról. A sort egy szemleciikk zárja le, amely a British Library által követett intézményi politikával foglalkozik.

A tartalom pusztá felsorolása is meggyőzhet bárkit, hogy érdemes e folyóirat arra, hogy folyamatosan figyelemmel kísérje. Álljon itt néhány technikai tudnivaló azok számára, akik elő is akarnak fizetni rá: a British Library adja ki, évente háromszor jelenik meg, az előfizetési díj 75 font, az előfizetést a következő címen lehet eszközölni: *Subscription Department, Gower Publishing, Gower House, Croft Road, Aldershot, Hampshire GU11 3HR.*

Papp István
(Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)

A német könyvtárak és dokumentációs intézmények jogi szabályozása

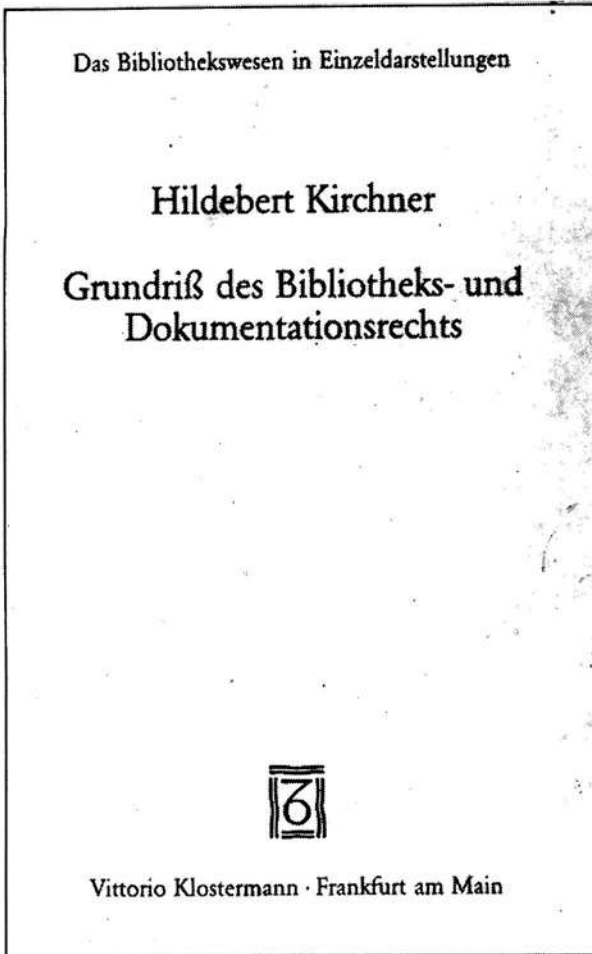
A német könyvtárügy jogi szabályozása iránt érdeklődők két új kiadvánnyal is találkozhatnak Magyarországon. Az egyik *H. Kirchner: A német könyvtár- és dokumentációs jog alapvetése*, a másik *A könyvtárak működésének jogi szabályozása*. Mindkét könyv a könyvtárak működésének jogi környezetében, feltételrendszerében való eligazodás segítését tűzte ki céljává, deklarálta a nem jogi végzettségű, a könyvtárügygel kapcsolatban állók jogi téren „laikusságát” szem előtt tartva.

A műveket tulajdonképpen kézikönyveknek tekinthetjük. Kirchner összeállítása, mint címéből is látható, a könyvtárak mellett a dokumentációs intézmények jogi szabályozásával is foglalkozik, míg a másik mű elsősorban a könyvtárakéval. A két kötet tartalmi felépítése szinte teljesen lefedi egymást. A következő fő területeket taglalják:

- ▶ a könyvtárügy és az alkotmány, alkotmányos alapjogok;

- ▶ a könyvtárak jogállása, általános, szövetségi, tartományi, helyi szintű szabályozásuk;
- ▶ szervezeti kérdések, alapító, fenntartó, tulajdonos, felügyeletet ellátó szervek;
- ▶ a könyvtárak (ill. dokumentációs intézmények) használata;
- ▶ könyvtári igazgatás, gyarapítás, költségvetés;
- ▶ szerzői jog;
- ▶ adatvédelem;
- ▶ a könyvtárakban (dokumentációs intézményekben) foglalkoztatottak alkalmazása, képzése, munkaügyi kérdései.

A két összeállítás formai eltérése abban nyilvánul meg, hogy a *Német Könyvtári Intézet* jogi bizottsága által kiadott mű elsősorban az ide vonatkozó jogszabályokat ismerteti fejezetenként rövid tartalmi összefoglalóval bevezetéssel, míg *H. Kirchner* kézikönyve magyarázó, értelmező jellegű jogi összefoglalás. Az alábbiakban a kötetek azonos tartalmára építve mutatjuk be a német könyvtárügy jogi szabályozását.

Grundriß des Bibliotheks- und Dokumentationsrecht / Hildebert Kirchner. – Frankfurt am Main: Klostermann, 1991. – XIII, 162 p. – (Das Bibliothekswesen in Einzeldarstellungen)
ISBN 3 465 02299 8

A könyvtárak jogállása

A német szakértők szerint a könyvtárügy jogi szabályozása az alaptörvénynél (alkotmány) kezdődik, mely többek között kimondja a személyiség szabad kiteljesítése és a szabad véleménynyilvánítás jogát. Ennek egyik előfeltétele a különféle információs forrásokhoz való hozzájutás biztosítása. Ez az a pont, amelyre a könyvtárakra vonatkozó, széles értelemben vett jogi szabályozás épül.

Fontos jellemző, hogy a könyvtárügy jogi szabályozása során, mint látni fogjuk, nem egy-két törvényről, rendeletről van szó, hanem jogszabályok egész halmazáról, amely a személyiség kiteljesíthetőségének biztosításától az információhoz való hozzájutáson, a tudományos kutatás támogatásának általános elvén, a mindezeket biztosító intézmények működési, szervezeti, finansziális, szakemberi kérdésein keresztül a szerzői jogig és az adatvédelemig terjed.

Rechtsvorschriften für die Bibliotheksarbeit / Hrsg. von der Rechtskommission des Deutschen Bibliotheksinstituts. – Berlin: DBI, 1992. – 586 p. – (dbi-Materialien; 117.)
ISBN 3 87068 917 X

Kifejezetten a könyvtárakra vonatkozó általános, szövetségi vagy tartományi szintű törvények nincsenek; működésükre helyi, községi, városi szintű jogszabályok az irányadók. Az alaptörvény és a tartományok alkotmányai olyan feladatokat fogalmaznak meg, mint a kultúra, a tudományos kutatás támogatása, amihez sorolható többek között könyvtárak létrehozása, működtetése is. Ez azonban nem kötelező jellegű, csupán lehetőség a helyi szintű szervek számára. A tudományos kutatás támogatására a szövetség és a tartományok között keretmegállapodás jött létre közös kutatási tervek és intézmények létrehozására, működtetésére, feladatmegosztására. Ilyen intézmény a *Német Kutatói Társaság* és a *Max-Planck Társaság*. Ezek alapszabályaikban, ill. könyvtárügyi szakbizottságaik szabályzataiban szintén előírják a könyvtárakat érintő általános irányelveket, mint pl. a könyvtárak dokumentumellátása szövetségi szintű rendszerének továbbfejlesztése, a könyvtárak racionalizálásának és modernizálásának feladata stb.

A volt keletnémet tartományok esetében az egyesülési szerződés általában mondja ki, hogy a korábban központilag irányított kulturális szervezetek, intézmények, így a könyvtárak működtetése is a tartományok és városok községi szintjére kerül át. Az ide vonatkozó részletes jogszabályok még nem készültek el minden szinten. A hézagok áthidalására az ún. könyvtárüggyel foglalkozó szövetségi-tartományi munkacsoport (*Bund-Länder-Arbeitsgruppe „Bibliothekswesen“*) ad általános ajánlásokat, mint pl.:

- ▶ a tartomány fenntartja a tudományos könyvtárakat, és támogatja a közművelődési könyvtárakat;
- ▶ a tudományos könyvtárak a tudományt, a kutatást, a tanulást a megfelelő irodalom és más médiumok rendelkezésre bocsátásával támogatják.

A könyvtárak fenntartója az állam, kivéve a gazdasági vállalkozások és az egyház által fenntartott könyvtárakat. Ez utóbbiakra a magánjogi, az előbbiekre a közjogi szabályozás érvényes. A könyvtár fenntartója általában valamilyen közjogi testület (szövetség, tartomány, község stb.), a könyvtár feladatait a köz érdekének megfelelően minden állampolgár (nyilvános könyvtárak) vagy egy meghatározott csoportjuk (felsőoktatási, parlamenti, bírósági könyvtárak) számára látja el, működtetését közpénzből finanszírozzák.

A könyvtárak felügyelete típusaiktól függően változik: az állami és tartományi könyvtárak a legfelső közigazgatási hatóságokhoz (művelődési vagy tudományos minisztérium), a felsőoktatási könyvtárak az egyetemekhez, főiskolákhoz, a helyi közkönyvtárak a helyi hatóságokhoz (községi tanács, polgármester) tartoznak. Két kivétel a nemzeti könyvtár szerepét is betöltő *Deutsche Bibliothek*, melynek felügyeletét a szövetségi belügyminisztérium látja el, ill. a berlini *Staatsbibliothek Preussischer Kulturbesitz*, amelyet alapítvány felügyel.

Törvényi szintű szabályozást csak a tudományos könyvtárak esetében találunk a tartományi felsőoktatási törvények, ill. a szövetségi szintű ún. felsőoktatási kerettörvény formájában, de ezek sem emelik ki külön a könyvtárakat, csak általában említik meg őket a tudományos intézmények között.

A tartományi könyvtárak esetében eltérő a gyakorlat: szabályozhat pl. felsőoktatási törvény, mint Brémában, vagy az illetékes minisztérium rendelete, vagy a köteles példány benyújtására vonatkozó törvény a sajtótörvénnyel együtt, mint pl. Berlinben.

Nem jogszabályi szintű általános szabályozások a művelődési minisztériumok ide vonatkozó ajánlásai, melyekben a közművelődési könyvtárak létrehozására, működtetésére és támogatására vonatkozó irányelveket fogalmaztak meg.

Országos szintű szabályozás, országos szervezetek

Az országos hatáskörű szervezetek a következők:

Deutsches Bibliotheksinstitut

1978-ban alapították berlini székhellyel. Fő feladata a különféle könyvtári szolgáltatások országos körű biztosításának megszervezése, valamint a fejlesztés és kutatás elősegítése a könyvtárügy területén. 1992-től átvette a volt NDK központi könyvtári intézményeinek (pl. Tudományos Könyvtárak Módszertani Központja, Központi Könyvtárügyi Intézet) feladatkörét is. Más országos szervekkel meghatározott feladatmegosztásban működik együtt.

Deutsche Bibliothek

A nemzeti könyvtár 1952-ben Frankfurtban alapították. Korábban több közjogi hatósághoz tartozott, 1969-től önálló állami intézmény. Az egyesülés óta Németország nemzeti bibliográfiai központja és központi archívuma is, berlini, lipcsei és frankfurti székhelyekkel. Alapvetően nemzeti könyvtári feladatokat lát el. Tulajdonában vannak az 1913 óta megjelent német nyomtatott dokumentumok és hangfelvételek. Egyes részfeladatokat különböző helyeken végeznek, így könyvkutatást Lipcsében, központi bibliográfiai szolgáltatásokat Frankfurtban, zenetudományi információszolgáltatást Berlinben. Működését, tevékenységét külön törvény szabályozza.

Állami könyvtárak

A nemzeti könyvtár mellett országos szolgáltatásokat nyújt a *Berlini Állami Könyvtár*, amely a Porosz Kultúrvagyon Alapítvány nem jogképes intézménye, és a *Bajor Állami Könyvtár*, amely Bajorország központi könyvtára szerepét tölti be, és a bajor állami könyvtárak általános irányítója, szintén nem önálló intézményként.

Szövetségek

1983-ban hozták létre azt a bizottságot, amelynek feladata a könyvtárak közti vertikális és horizontális kapcsolatok kiépítése volt, konkrétan a szövetségi rendszerek együttműködésének kialakítása, és a központi szervekkel való kapcsolati formák létrehozása. Ilyen szövetségek működnek majdnem minden tartományban.

Egyéb szervezetek

A közjogi alapon működő könyvtári szervezetek mellett vannak magánjogi alapú szervek is. Ilyen pl. a *Német Könyvtáros Szövetség*, melynek alapszabálya a könyvtárügy általános, a könyvtárak és könyvtári jellegű intézmények információcseréjének és együttműködésének támogatását mondja ki. A szövetség csatlakozott a *Német Könyvtáros Szövetségek Országos Egyesüléséhez* is. A különféle egyesülések más-más alapszabályok szerint működnek.

Költségvetés és pénzügyi jog

Mivel a könyvtárak döntő többsége állami tulajdonban és felügyelet alatt áll, és államilag meghatározott tevékenységet folytat, pénzügyi gazdálkodásukat a német alkotmány és az egyes tartományok alaptörvényei költségvetésre vonatkozó részei szabályozzák. A szövetségi költségvetési alapelvek törvény (Haushaltsgrundsatzgesetz) kötelezi a szövetséget és a tartományokat az ún. költségvetési előírások (Haushaltsvorschriften) elkészítésére. Ezek a szabályok a szövetség és a tartományok által működtetett intézményekre (tartományi, felsőoktatási könyvtárak) vonatkoznak, míg a helyi közigazgatási szervek könyvtárainak pénzügyi, gazdálkodási keretszabályait a helyi, községi, városi költségvetési rendeletek (Gemeindehaushaltsverordnungen) határozzák meg.

Ezek a jogszabályok egymáshoz hasonló szabályrendszereket tartalmaznak, melyek fő elemei a következők:

- ▶ költségvetési és pénzügyi tervek összeállítása, ezek alapelvei (pl. meghatározott időtartam, egységesség és teljesség, átláthatóság, pontos vezetés, bevételi és kiadási oldal egyezése stb.);
- ▶ a pénzügyi folyamatok vezetése, szabályszerű nyilvántartása;
- ▶ a költségvetés elfogadása a felügyeleti szerv által;
- ▶ a költségvetési terv végrehajtásának alapelvei (pl. a kiadások és bevételek külön vezetése, a kiadás indokoltságának elve, a gazdaságosság és a takarékoság elve).

Beszerezés

A könyvtári állomány gyarapítása különféle módokon lehetséges, melyek egy része magánjogi, másik része közjogi szabályozás alá esik. Az előbbiekhöz tartozik a vétel, a külföldi irodalom, a nyomtatott formán kívüli más dokumentumok beszerzése, a csere és az ajándék, az utóbbiakhoz a hivatalos nyomtatott anyagok (pl. hatóságok iratai, igazgatási szervezetek dokumentumai), a felsőoktatási intézmények tudományos anyagai (pl. disszertációk) beszerzése és a kötelezpéldány-szolgáltatás.

A leggyakoribb beszerzési mód a vétel, melynek során a könyvtár a polgári törvénykönyvnek (Ptk.) megfelelő adásvételi szerződést köt az eladóval. Szerződéskötés előtt a vevő (könyvtár) ajánlatot kérhet, az eladó (könyvkiadó vagy -kereskedő) ajánlatot adhat, amelynek elfogadása nem kötelező. A szerződéses ár az üzleti élettől eltérően itt nem alku tárgya, kivéve az antikvár és külföldi dokumentumokat, ill. a nem kereskedelmi forgalomban belföldön megjelenő nyomtatott anyagokat. Meghatározott általános és különös feltételekkel bíró szerződés keretében (ún. Sammelrevers) a könyvtárak 5–10%-os árkedvezményt is kaphatnak.

A külföldi dokumentumok esetén már nincsenek kötött árak. Az importtevékenység különféle többletköltségekkel jár, melyeket a könyvtárnak közvetve vagy közvetlenül meg kell fizetnie (fuvar költség, adó, illetékek, az importőr szokásos haszna stb.). A külföldi beszerzéseknél szerepet játszanak még a minden importügyletnél alkalmazott egyéb jogszabályok is, mint pl. a vámtörvény, az általános vámszabályozás, a behozatali adómentességet meghatározó szabályok, a forgalmiadó-törvény, a postai rendszabályok. A könyvtári anyagok importja vámmentes, behozatali adómentességet élvezhet; a könyvek 7%, más anyagok (videók, CD-ROM-ok, lemezek) 14%-os kedvezményes behozatali adókulcs alá esnek.

Újfajta, nem nyomtatott formájú adathordozók vásárlásánál a könyvtár – a könyvvásárláshoz hasonlóan – a Ptk. hatálya alá eső szerződést vagy licenyszerződést, használati szerződést köt.

A csere szintén a Ptk. szabályai szerint történik, csak az ár nem része a szerződésnek, hiszen itt pénzmozgás nélküli, kölcsönös átadásról-átvételtől van szó. Ajándék esetén ajándékozási szerződést kötnek, a dokumentum fizetés nélkül kerül a könyvtár tulajdonába. Ajándékozás történhet még végrendelet vagy örökösödési szerződés formájában is.

A könyvtárak esetleges könyvkötészeti tevékenységét, külsőkkel kötött szerződéseit a Ptk. munkaszerződésekre vonatkozó részei szabályozzák. A különböző hivatalok, szervezetek, állami intézmények nyomtatott anyagaihoz való hozzájutást helyi szinten szabályozzák. Ennek példája a hivatalos kiadványok tudományos könyvtárakhoz való eljuttatásáról szóló bajor rendelet.

Az egyetemeken készülő disszertációkat és habilitációs munkákat szintén gyűjtik vagy cserélhetik. A kulturális miniszterek konferenciája kötelezi a doktorandusokat, hogy disszertációjukat meghatározott példányban és módon, általában az egyetemi könyvtáron keresztül a tudományos nyilvánosság számára elérhetővé tegyék.

A kötelezpéldány-jog célja, hogy a Németországban megjelenő nyomtatott termékek a könyvtárakban elérhető legyenek mint információforrások. A köteles példányok szolgáltatása mind szövetségi szinten (a nemzeti könyvtár részére), mind tartományi szinten (pl. a müncheni Állami Könyvtár részére) kötelező. Jogszabályi alapját a nemzeti könyvtárra vonatkozó törvény, az azon nyugvó kötelezpéldány-rendelet (Pflichtstückverordnung), ill. tartományi szintű rendeletek adják. Mivel a megfelelő példányszámú szolgáltatás meglehetősen költséges, a kiadók és nyomdák ezért térítésben részesülnek.

Könyvtárhasználat

A könyvtár és használója közti jogviszony a használati viszony (Benutzungsverhältnis). E viszony jogi

jellegét a könyvtár jogállása határozza meg: magánjogi alapon működő könyvtár esetén a magánjogot, közjogi alapon működőnél a könyvtár fenntartója döntheti el, hogy a magán- vagy a közjogot alkalmazza-e a jogviszony szabályozására. A választás joga a fenntartóé, de fontos, hogy döntsön, mivel bármilyen, a könyvtár és használója közti viszonyban felmerülő kérdésben szükség van a jogi alapú szabályozásra. Ha a magánjog az irányadó, akkor a Ptk. és a polgári eljárásjog, közjog esetén a közigazgatási eljárásjog, közigazgatási bírósági rendelet, közigazgatási végrehajtási törvény alkalmazandó. A könyvtár működési, használati szabályait fenntartója, ill. maga a könyvtár készíti el a megfelelő törvényi alap figyelembevételével, ami tartományonként ismét sokféle lehet. A magánjogi alapú szabályozásnál az általános üzleti feltételek törvénye (Allgemeine Geschäftsbedingungen-gesetz) határozza meg a működést.

A használói jogviszony tartalma jogosultságokat és kötelezéseket ír elő mindkét fél számára. Ilyenek pl. a könyvek és más dokumentumok helyi és/vagy otthoni használati lehetőségének megteremtése, az olvasott, kölcsönzött könyvek megfelelően gondos használata. A kölcsönzésre a Ptk. bérleti szerződésre vonatkozó részét az irányadók. A fiatalok szerződésképeségét szintén a Ptk. szabályozza az életkortól függően.

Nagy jelentőségű kérdés a személyes adatok védelme, melyet törvényi szinten szabályoz mind a szövetség maga, mind a tartományok. A könyvtárak csak meghatározott feltételek mellett, meghatározott nyilvántartási feladatokra használhatják és dolgozhatják fel az olvasók adatait. A személyes adatok automatizált eljárásokban történő használata alapvetően nem megengedett, kivéve, ha az érintett írásos beleegyezést ad, ill. ha az ide vonatkozó jogszabályok ezt kifejezetten megengedik. Statisztikai nyilvántartások készítése szintén csak beleegyezéssel lehetséges, de ennek a megtagadása nem érintheti hátrányosan az olvasót. A szabályok betartását adatvédelmi megbízottak ellenőrzik.

Felmerül a könyvtári alkalmazottak büntetőjogi értelemben vett felelősségének kérdése is. Ilyen eset lehet az, ha az olvasó helytelen információ miatt károkat szenved. Például úgy tájékoztatják, hogy bizonyos információkat itt és itt megkaphat, odautazik, de ott nincs meg a neki megfelelő információ. Ilyenkor kártérítési igényrel léphet fel.

A könyvtárhasználókkal szemben bizonyos korlátozások is léteznek. Mint láttuk, az információhoz való jogot az alaptörvény garantálja, mégis vannak bizonyos esetek ennek korlátozására. A fiatalokat veszélyeztető írások terjesztéséről szóló törvény (Gesetz über die Verbreitung jugendgefährdender Schriften) tiltja a fiatalokra nézve erkölcsileg káros anyagok kiadását, a törvény a fiatalok védelméről a nyilvánosságban (Gesetz zum Schutze der Jugend in der Öffentlichkeit) nem engedi a videokazetták és hasonló

képhordozók bizonyos kor alatti kölcsönzését. Ezeket túl a büntető törvénykönyv (Btk.) bünteti a háborúra uszító, durva erőszakot ábrázoló, idegengyűlöletet keltő, pornográf írások és felvételek terjesztését.

A könyvtárhasználat során különféle „bűnöket” követhetnek el az olvasók. Ilyenek a könyvtár és anyagai nem rendeltetésszerű használata, károkozás a könyvekben, a kölcsönzött művek visszahozásának „elfelejtése”, a szándékos lopás. Mindezek büntetőjogi értelemben is bűnelkövetésnek minősülnek, s rendezésükre a Btk. szabályai alkalmazandók. Ha jogi eljárásra kerül sor, a magánjogi szabályozású könyvtárak esetében a polgári eljárásjog, a közjogi könyvtáraknál a közigazgatási végrehajtási jog az iránymutató.

A könyvtári működés során különféle díjakat fizethetnek a könyvtárhasználók: beiratkozási, információszolgáltatási, másolási, késedelmi díj kölcsönzés esetén. A magánjog keretei között működő könyvtár esetén ezek mértékét maga a könyvtár, közjogi könyvtáraknál törvény állapítja meg.

Szerzői jog

A szerzői jog személyiség- és tulajdonjogi elemeket is tartalmaz, hiszen védi az irodalmi, művészeti és tudományos műveket létrehozó személyeket. Maguk a művek a szerző személyes szellemi teljesítményének eredményei, egyfajta tulajdonnak tekinthetők. Mind a régi, mind az új tartományokban a volt NSZK szerzői jog törvénye van érvényben, az új tartományokban visszaható hatállyal. Ez azt jelenti, hogy ha a volt NDK területén a korábban ott érvényes jog szerint valami már felszabadult a szerzői jog által biztosított védelem alól, de a szövetségi jog szerint még nem, újra védelem alá kerül (mintha az a mű is a volt NSZK területén született volna). A keleti és a nyugati szabályozást összehasonlítva megállapítható, hogy az NDK-ban meglehetősen enyhébb, szűkebb körre érvényes, rövidebb ideig tartó védelmet biztosítottak a szellemi alkotások szerzőinek.

Könyvtáraknál jellegzetes eset a sokszorosítás kérdése. Míg az NDK-ban ez szinte korlátlan és térítésmentes volt, az NSZK-jog szerint meglehetősen korlátozások vannak érvényben. A jelenleg hatályos szerzői jogvédelem szerint a védelem alá eső művek kölcsönzése térítésköteles. Ezek terheit nem a könyvtárak, még kevésbé a könyvtárhasználók viselik. Szövetségi szintű jogszabály alapján központi állami alapot hoztak létre, melyből fedezik ennek a költségeit. E rendszert az új tartományok könyvtáraitra is kiterjesztették. Ugyanilyen központi pénzalap működtetésével biztosítják a védelem alá eső művek sokszorosítása során felmerülő költségeket is. Egy-egy tartomány és könyvtárai által igénybe vehető költségkeretet a korábbi kölcsönzési, ill. sokszorosítási igények alapján határozzák meg. Szerzői jogvédelem alatt álló művek nyilvános előadása (film bemutatása, színházi elő-

adás, hangfelvétel lejátszása stb., ami könyvtárakban is előfordulhat) szintén szabályozott: lehet engedélyköteles vagy -mentes, térítésköteles vagy ingyenes. Felhasználás esetén (kölcsonzés, sokszorosítás, előadás) a térítendő díjak mértékét az e célra létrehozott értékesítő, értékelő társaságok végzik.

A német szerzők művei külföldön történő jogvédelmének jogi alapját az irodalmi és művészeti művek védelméről szóló, Bernben született nemzetközi megállapodás biztosítja.

Személyi, alkalmazási kérdések

Az állami szférában dolgozók jogi státusuk szerint lehetnek (köz)tisztviselők (Beamten), (köz)alkalmazottak (Angestellten) és munkások (Arbeiter). (A köz előtag zárójelbe tétele azért indokolt, mert a német terminus nem pontosan és kizárólag azt jelenti, amit Magyarországon a köztisztviselő és közalkalmazott jelent, hiszen pl. egy német magánbankban dolgozó szakember is tisztviselő – Beamte –, de nem köztisztviselő. Mégis a továbbiakban talán nem helytelen a köztisztviselő és közalkalmazott elnevezés használata, mert tartalmában, úgy vélem, hasonlít a mi megkülönböztetésünkre, s így talán könnyebben megérthető a német könyvtárakban dolgozók személyi, munkajogi státusa. – A ref.)

Arra vonatkozólag, hogy ki tekinthető köztisztviselőnek és ki közalkalmazottnak, nincs éles szabály. Az általános elv az, hogy a tudományos könyvtárak dolgozói köztisztviselők, a közművelődési könyvtárakéi közalkalmazottak. A köztisztviselőkre a tisztviselői törvény (Beamtengesetz), míg a közalkalmazottakra és egyéb alkalmazottakra (munkásokra) a magánjogi munkaviszony szabályai vonatkoznak. Az intézmény jellegétől függően ugyanazt a munkát végző személy a közművelődési könyvtárban a közalkalmazotti, egy tudományos könyvtárban a köztisztviselői jogviszony szabályai alá esik. A két viszonyt alapvetően más jogi normák szabályozzák, mégis e szabályrendszerek tartalmukban közelednek egymás felé, hiszen maga a szabályozandó valóság is hasonlóságokat, sőt azonosságokat mutat.

A volt keletnémet tartományokban az egyesülésig szinte kizárólag a közalkalmazotti jogviszony létezett a közszolgálati szférában. Az egyesülés után célul tűzték ki, hogy amilyen gyorsan csak lehet, a szövetségi jogszabályok itt is érvényesüljenek, ha a kollektív szerződés felei ebben megállapodnak. A keleti szövetségi alkalmazotti kollektív szerződés (Bundesangestelltentarifvertrag-Ost) szinte teljes mértékben átvette a nyugati tartományokban érvényes szerződés alkalmazását, egy-két rész kérdés szabályozásának kivételével. Nagy jelentőségű még a volt NDK-ban szerzett szakirányú végzettség egyenlőségének elismerése. A berlini *Humboldt Egyetem* könyvtártudományi szakán végezettek teljes mértékű egyenlőséget élveznek, a

szakfőiskolán szerzett diplomák egyéves továbbképzés és záróvizsga után nyerik el a nyugatival egyenlő végzettség elismerését.

Meg kell még említeni a könyvtárakban dolgozók érdekvédelmére a jogszabályokban és kollektív szerződésekben számukra biztosított jogok érvényesülésének és ezek felügyeletét biztosító személyzeti képviselői jogot (Personalvertretungsrecht). A közszolgálatban dolgozókra a munkaadó jogi természetétől függetlenül a szövetségi és tartományi szintű személyzeti képviselői törvények (Personalvertretungsgesetze), vagy a szövetségi szinten egységes üzemi alkotmánytörvény (Betriebsverfassungsgesetz) vonatkoznak. A közjogi szabályozás alá eső könyvtárak dolgozói – köztisztviselői vagy közalkalmazotti jogállásuktól függetlenül – a személyzeti képviselői törvény, míg a magánjogi alapon működő könyvtárakéi az utóbbi hatálya alá esnek.

Alapképzés, továbbképzés

Attól függően, hogy tudományos vagy közművelődési könyvtárban dolgozó alkalmazotról van-e szó, kétféle besorolási rendszer van érvényben. Ezek szabályozása és terminológiája jogszabályilag különböző, de a tendencia az egységesülés felé mutat.

A köztisztviselők három csoportba sorolhatók: magasabb, megemelt és középszintű szolgálatot (höherer, gehobener und mittlerer Dienst) ellátók. Képzésük, vizsgakövetelményeik feltételeit mindhárom csoportban szövetségi és tartományi szinten is szabályozzák. Az egységes szövetségi szabályozás felé tett lépésként a kultuszminiszter ajánlásokat bocsátott ki, amelyeknek jogszabályi hatályuk ugyan nincs, de a szövetségi jogba beépítendő. A képzettség megszerzhető magában az intézményben ún. államigazgatási vagy tisztviselői szakfőiskolák előszolgálati keretében a megfelelő besorolási vizsga letételével, vagy könyvtárosi szakirányú főiskola, vagy egyetemi tanulmányok folytatásával, diplomaszerezéssel. A tudományos és közművelődési könyvtárak fent említett szintjein dolgozók képzettségi és végzettségi előfeltételei tartományonként különféle szintű jogszabályokban szabályozottak. A könyvtáros asszisztensek képzését szövetségi rendelet szabályozza. Mind a köztisztviselői, mind a közalkalmazotti munkával kapcsolatban felmerülnek új igények és követelmények, melyek állandó továbbképzést igényelnek. A munkaadó és munkavállaló továbbképzési jogait és kötelezettségeit külön jogszabályok határozzák meg mindkét alkalmazotti csoport esetében.

Kardos Krisztina
(Országgyűlési Könyvtár)